

Олена Кульбабська
(м. Чернівці)

**ДЕВЕРБАТИВИ В ПРОСТОМУ НЕЕЛЕМЕНТАРНОМУ РЕЧЕННІ:
ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ
(на матеріалі мови творів І.Чендея)**

Анотація. У статті з'ясовано семантико-прагматичний потенціал віддієслівного іменника. Ця синтаксема поглиблює словесно-художню образність тексту, є засобом інтелектуалізації в комунікативній структурі речення, зумовлює його експресивність. Пропозитивні властивості девербатива як вторинного предиката відображають тенденцію до економії мовних засобів.

Ключові слова: вторинна предикація, валентність предиката, вторинна предикатна синтаксема, експліцитність / імпліцитність, непередикативна пропозиція, кореферентність.

Resume. The article deals with the semantic and pragmatic peculiarities of the deverbative. This syntactical mean broaden + word-fiction of the text serves as the means of intellectual sentence structure, provides its expressiveness. Proposities peculiarities of the deverbative expresses tendency the economy of language means.

Key words: secondary predication, valency of predicate, second predicative syntaxem, explicit / implicit, nonspeech proposition, correfferency.

Мова не тільки засіб пізнання і репрезентації світу предметів і явищ, світу ідей, вона пов'язана зі структуруванням і передаванням думок, з вираженням почуттів і різноманітних інтенцій, забезпечуючи тим самим сферу емоційної та когнітивної діяльності людини, формування її естетичних смаків. З іншого боку, мова в її реальному застосуванні завжди диференціює свої засоби відповідно до призначення висловлення і співвідношення мовця й адресата [1, 104], тобто з огляду на комунікативну функцію.

За твердженням А.П. Загнітка, комунікативна функція тісно пов'язана з іншими функціями мови: експресивною, функцією номінації та граматичними і семантичними функціями, що уможлиблює виділити „три типи фокусування” в реченні: а) предикуювання властивостей певного топика – предикатний топик, у функції структури „топик-коментар”; б) ідентифікація аргумента певної пропозиції – аргументований фокус, ідентифікаційна функція; в) введення нового дискурсивного референта або повідомлення про подію – фокусування речення, тобто презентаційна функція, або функція повідомлення про подію [7, 158-159]. У цьому аспекті важливим є питання про номінативні знаки синтаксису (І.В. Вихованець, К.Г. Городенська, Н.В. Гуйванюк, С.В. Ломакович, А.П. Загнітко, В.Г. Гак, О.С. Кубрякова, Н.Д. Арутюнова, В.М. Телія та ін.), оскільки домінянти

„беруть участь у структуруванні (номінативній деривації) комунікативних одиниць, різних за структурою та семантикою, які забезпечують потреби мовця не лише в плані відображення дійсності, позначення різних фактів і ситуацій, але й у плані вибору саме тих, які найбільше відповідають потребам комунікації [4, 174]. Номінативно-класифікаційна функція речення пов'язана ще з однією досить важливою проблемою – проблемою зв'язку номінації з предикацією. Питання про взаємодію семантики з синтаксисом і процесами номінації, про співвідношення номінації і предикації, на думку учених, є однією з центральних проблем сучасної синтаксичної теорії [4, 175; 6, 104-105; 13, 223 та ін.]. У з'ясуванні цих питань вбачаємо основну мету нашого дослідження. Предметом аналізу обрано віддієслівні іменники, які, будучи лексичними знаками номінації, часто конденсують значення предикативної одиниці, тобто виступають „пропозитивними знаками” [4, 175], „номіналізованими предикатами” або „предикатними іменами” [17; 18]. Не претендуючи на вичерпність викладу проблеми, спробуємо з'ясувати словотвірні параметри, семантико-синтаксичні та стилістичні особливості девербативів у художньому тексті. Матеріалом спостережень обрано мовистиль відомого закарпатського письменника Івана Чендея, який у

своїх творах „поетично возвеличує благородність сумлінної праці, творить гімн рукам Матері, людській доброті, чесності, порядності, готовності до самопожертви задля інших людей, уславлює причетність до вічного на землі добротворення й животворення” [М.Жулинський: 16, 17].

У лінгвістичній літературі досі немає єдиного загальноприйнятого способу визначення семантико-граматичної природи слів, які переходять з однієї частини мови в іншу [Див. про це: 15, 45-46; 12, 78-79]. Більшість дослідників з метою з'ясування цієї проблеми пропонують комплексний функціонально-лінгвістичний аналіз так званих перехідних одиниць мови, оскільки „похідні слова відкривають надзвичайні можливості для розширення нашого знання, адже фіксують структури, які співвідносять у межах одного слова категоріальні характеристики різних частин мови (ЧМ): одну, успадковану від слова-мотиватора, а іншу – набуту в акті транспозиції в певну ЧМ” [13, 224].

У цьому аспекті девербативи – це іменники, утворені від дієслова, що зберігають із ним семантичні зв'язки, здатні заступати дієслово в синтаксичних конструкціях, наслідуючи його валентність і функції: „сліди дієслова в похідній одиниці дозволяють їй зберегти процесуальне значення або значення події, сліди іменника – вказівку на об'єкт як на особу чи предмет дії, на його місце або час, тобто зберегти в слові категоріальні характеристики джерела їх мотивації” [13, 224]. Отже, семантика девербативів є синкретичною. Однак співвідношення предметних і процесних сем у семантичній структурі віддієслівних іменників залежить від типу деривації: синтаксичної чи лексичної (С.Курилович, Л.Колібаба, Ф.Бацевич, Т.Космеда, В.Грещук, Л.Вакарюк, С.Панцьо та ін.).

„Синтаксичні деривати (іменники дії) позначають опредметнену дію і повною мірою відображають семантику дієслова-мотиватора, тоді як у значенні девербативів лексичного типу (ВДІ із семантикою суб'єкта дії чи носія стану, предмета, місця дії) переважає субстантивний компонент” [12, 79]. „Не підлягає сумніву, – зауважує Т.В. Булигіна, – що існування в усіх мовах, принаймні двох типів знаків: знаків-найменувань, що позначають „сутності”, і знаків-висловлень, які позначають факти, (...) повинно бути визначено однією з універсальних ознак мови” [1, 7]. Отже, з урахуванням семантики та синтаксичної сполучуваності можна виділити дві великі групи полісемантичних віддієслівних іменників:

І. Синтаксичні деривати зі значенням події, факту (пропозитивні номінації):

1. Окремий акт дії (*вибух, виступ, сміх*).
2. Результат дії (*зміна, поділ, покращення*).
3. Об'єкт дії (*доручення, пропозиція, твердження*).
4. Засіб дії (*забезпечення, харчування, постачання*).
5. Інтенсивність дії (*напруження, розмах*).

Дієслівний компонент семантики визначає здатність девербатива до керування (форма іменника позначає об'єкт, як і при дієслові), тобто праву інтенцію, правобічну валентність, як-от: *виступ* (кого?), *поділ* (чого?). Синтаксичні деривати відзначаються семантичною своєрідністю у порівнянні з твірним дієсловом і синтаксичною маркованістю, спричиненою збереженням дієслівного типу номінації. У цьому аспекті важливим є зауваження О.С. Кубрякової про те, що „і часові, й аспектуальні значення не завжди стерті у віддієслівних іменах” [14, 93]. Принагідно відзначимо, що проблема відображення віддієслівними іменниками дії часово-видових значень мотиватора має і протилежне розв'язання – категоричне заперечення (В.М. Хохлачова, Г.М. Ращинська, Л.Т. Кабулова, Л.М. Колібаба).

Синтаксична маркованість, крім того, виражена обов'язковим характером синтаксичного зв'язку (керування) та функціонуванням у складі стійких дієслівно-іменних словосполучень, напр.: *ухвалити рішення, дати доручення, розглянути пропозицію*.

ІІ. Лексичні деривати з предметним (речовим) значенням (лексичні номінації):

1. Суб'єкт дії (*командування, звинувачення, керування*) або носій стану (*настрій, зворушення, отупіння, здивування*).
2. Об'єкт дії (*переказ, посилка, відправлення*).
3. Результат дії (*винахід, накопичення, побудова*).
4. Засіб дії (*устаткування, озброєння, освітлення*).
5. Місце дії (*вихід, вхід, подійом*).

Предметний компонент у семантиці віддієслівних іменників зумовлює їхню сполучуваність із узгодженими формами прикметників, займенників, числівників, дієприкметників, тобто ліву інтенцію, лівобічну валентність, як-от: *настрій* (який?), *переказ* (чий?), *винахід* (котрий?). Лексичні деривати відзначаються семантичною необов'язковістю їхніх синтагматичних зв'язків, факультативністю синтаксичної сполучуваності. Зменшення валентного потенціалу віддієслівних іменників з предметним значенням зумовлено зміною їх номінативної структури, з переходом „пропозитивної” номінації – в лексичну.

Отже, синкретичний характер категорійного значення девербативів зумовлює їхню подвійну поширеність – ліву і праву інтенції, пор.: *повноцінне харчування дітей, суттєве покращення життя, своєчасна пропозиція вчителя, але авторитетна організація, старанне малювання*.

За спостереженнями Л.М. Колібаби, поєднання категорійного значення іменника та дієслова в семантиці девербативів дає їм змогу по-різному функціонувати в реченні, певною мірою проявляючи субстантивний чи дієслівний компонент [12, 79]. Л.Т. Кабулова довела, що у функції суб'єкта, обставини умови і часу віддієслівні іменники загалом зберігають процесну семантику; у функції предиката вони набувають

значення стану; у функції об'єкта, обставини місця, в конструкціях зі значенням мети й об'єктних сполученнях після дієслів із семантикою активного волевиявлення девербативи часто набувають результативної семантики [10, 9].

Як справедливо зауважує Н.В. Гуйванюк, поява номіналізації в тексті може спричинюватися кореферентністю, тобто номінативно-функціональною співвіднесеністю синтаксичних одиниць [5, 8]. Прагнення до економії мовних засобів, до максимальної стислості виразу, до елімінації несуттєвих елементів при збереженні максимуму інформації зумовлює появу в мові численних структурно спрощених висловлень, здатних виражати складну думку (М.А. Корміліцина). Серед них – семантично неелементарні речення з девербативами, що перебувають у метатаксичних кореферентних співвідношеннях зі складними (як паратактичними, так і гіпотактичними) висловленнями [5, 225]. У простому ускладненому реченні поряд з основною („прямою”, „первинною”, „секундарною”) предикацією імпліцитно чи експліцитно виражається вторинна предикація.

Пряма предикація виражає актуалізовану пропозицію, що становить зміст основного повідомлення. Вона пов'язана насамперед з особою формою дієслова. Неособові форми дієслова, девербатив, dead'ектив, а також деякі прикметникові та субстантивні безприйменникові та прийменниково-відмінкові форми поєднують в собі, як відомо, властивості дієслова й інших частин мови, що зумовлює специфіку передачі ними предикативних відношень. Ці синтаксеми становлять результат трансформації, номіналізації, внаслідок чого предикативний зв'язок набуває вторинного, порівняно з особою формою, характеру, ці одиниці трактуються мовознавцями як засоби „вторинного імпліцитно-предикативного позначення дії” [9, 164–165]. Вони можуть бути предикатними знаками в структурі простого речення, виражачи неактуалізовані пропозиції, створюючи його поліпредикатність і семантичну неелементарність завдяки згорнутій вторинній предикації.

Поняття вторинної предикації якраз і з'явилося в лінгвістиці у зв'язку з визнанням за окремими поширювачами речення пропозитивних значень (М.А. Корміліцина). Врахування функціональних характеристик та інформативної наповненості членів речення дає підставу для висновку про те, що прості речення з вторинною предикацією „репрезентують декілька простих ситуацій, поєднаних нашою свідомістю в одну складну” [11, 8]. Особливістю згорнутої вторинної предикації є те, що вона не становить окремого речення, а є лише окремим його сегментом, який на денотативному рівні співвідноситься з цілою ситуацією і репрезентує потенційні предикатно-суб'єктні відношення.

На основі різних типів предикативного ускладнення простих речень Н.В. Гуйванюк у монографічному дослідженні „Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних

одиниць” виділяє три основні типи метатаксичних співвідношень зі складними реченнями: 1) на основі ускладнення співпредикативними відношеннями; 2) на основі ускладнення напівпредикативними відношеннями; 3) на основі ускладнення супровідними предикативними відношеннями (доповнювального, пояснювального й уточнювального характеру) [5, 227]. Цей поділ ґрунтується на особливостях зв'язку первинної і вторинної предикації у структурі різних висловлень. Так, В.Г. Гак вважає, що є три типи такого зв'язку: 1) *тісний* (за ускладненням номіналізацією, складною предикацією, однорідними членами і т. ін.); 2) *напівтісний* (відокремлені члени, інфінітивні, дієприслівникові, дієприкметникові звороти); 3) *слабкий*, що поєднує частини речення, у яких кожна пропозиція утворює самостійний предикативний центр [3, 52] або взагалі виявляє відносну самостійність.

Девербативи у різних синтаксичних позиціях є предикатними синтаксемами, опосередковано пов'язаними з суб'єктом чи предикатом основної предикативності однобічним, односпрямованим зв'язком, який учені називають *співпредикативним* (О.В. Падучева, Н.В. Гуйванюк). Віддієслівні іменники суміщають у собі значення предикативне з тим, якого набувають у структурі речення відповідно до синтаксичної позиції, напр.: 1) *суб'єкта*: **Сопіння** з печі свідчило про солодкий, спокійний і глибокий сон дітей (16, I, 23); **Шум** річки половав бентежні думи Ілька Побиваного (16, I, 24); **Гомін**, ярмаркова метушня, повідь всякої всячини не роззубили і не розсіяли думок Ілька Побиваного (16, I, 25); **Шеніт** потічка серед гнітючої тиші заспокоював його душу (16, I, 35);

2) *об'єкта*: Йому [Ількові] навіть почулося звичне, таке дороге для нього **мування** Ружанки... (16, I, 23); Печерникові, як бач, сподобалися такі **примовлення** лісорубів (16, I, 28); **Невістка** була рада такому **бажанню** (16, I, 31); В кімнаті було чути лише **скрип** пера і важке **дихання** матері (16, I, 37); Якийсь час я ще вслухався в заколисуючий **шурхіт** вертена і засинав... (16, I, 62);

3) *інструмента*: Ота пташина привітала його ранковим **співом** (16, I, 91); З-за ґруня тупим **гомоном** раз од разу долинали гуркоти гармат... (16, I, 107); Його завели в просторе, освітлене **гасницею** приміщення (16, I, 109);

4) *локатива*: Хтось з бутинярів уже прийшов на місце **збору** (16, I, 27); Кілька десятків сімей два тижні тому зібралися **на** організаційні **збори** (16, I, 117);

5) *синтаксеми з часовим значенням*: А ще більше погубив їх [рукавичок] у житейській **метушні** та невідчепній **поспінності** (16, I, 62); Яким завжди привітним видався той **екзекутор при зустрічі** (16, I, 87); Чиї пчільки в пору **цвітіння** збирали з неї [липи] мед? (16, I, 114);

6) *синтаксеми з цільовим значенням*: Звичне діло **проводжати** чоловіка **на заробіток** (16, I, 27); **Зерно для кільчення та проростання** завжди має

свою пору (16, I, 65); – *Що вам дати на згадку про цей вечір?..* (16, I, 66); – *Я прийшов за порадою* (16, I, 82);

7) синтаксеми з причиновим значенням: *Лютим холодом взяло його [батька] від несподіванки* (16, I, 48); *Від здивування* батько чи то зрадів, чи то вимовив співуче своє питання (16, I, 48); *Я позіхнув чи від раптового хвилювання, чи від думок* (16, I, 53); *На мить усе помовкло в здивуванні* (16, I, 55); *Чого затриманих на шляху офіцер не велить ув'язнити за порушення порядку воєнного часу?* (16, I, 56);

8) синтаксеми зі значенням допусту: *Попри вагання син старого пішов „на обручі”* (16, I, 108); *А він, незважаючи на зіпсований настрій, своє просте, господарське діло виконував по-звичайному старанно* (16, I, 116); *Всупереч сподіванням Данило не міг забути осоружну військову муштру і взагалі службу військову* (16, I, 130);

9) синтаксеми зі значенням умови: *Людина є такою слабкою і безсилою супроти потрясінь* (16, I, 64);

10) синтаксеми зі значенням способу й образу дії: *Олодарко Цимботка ніби з легким доріканням похитав головою і вже склав у глузливій посмішці губи – верхню припухлу й нижню з тонким пружком* (16, I, 51); – *Звати його Піштою! – промовив тато з гідністю* (16, I, 52); *Пан офіцер дивився на мене з подивом* (16, I, 55); *Пара з дрібним брязкотом підкидала невелику кришку чайника* (16, I, 64);

11) синтаксеми зі значенням міри й ступеня дії: *З усього розмаху Олодарко мазнув долонею батька аж до виляска* (16, I, 52);

12) синтаксеми з порівняльним значенням: *Покалічена рука стирчала обрубком...* (16, I, 66); *Від тих очей віялом розбіглися густі зморшки* (16, I, 69);

13) синтаксеми із значенням відповідності: *З наближенням весни шум прудкої річки заповнив міжгір'я* (16, I, 126).

Як бачимо, наведені речення з формального боку є простими, монопредикативними, бо містять тільки один предикативний центр, а в семантичному аспекті – поліпропозитивними (неелементарними), оскільки мають декілька злитих пропозицій – складних номінацій. У таких синтаксичних побудовах, крім актуалізованої (базової, основної) пропозиції, є ще й вторинні, додаткові, які, на відміну від основної, не мають самостійного актуалізованого механізму і не можуть бути самостійними комунікативними одиницями [4, 177]. Таким чином, номінативне значення простих поліпропозитивних речень виражають дві (і більше) пропозиції, і відповідно – межі номінації події не збігаються з межами окремої актуалізації.

Основна пропозиція може бути формально представлена фінітним дієсловом, прикметником на позначення стану якості (у двоскладному реченні), а також предикативним прислівником з тотожним значенням (в односкладному реченні), напр.: *Рифка тепер помітила поволоку*

збентеження на його очах (16, I, 70); *Йому приємно було виголошувати ім'я свого підлеглого по службі* (16, I, 68); *Він був радий тому співу по веснах* (16, I, 91).

Оформлення пропозиції непередикативною конструкцією з пропозитивною семантикою (словом, словосполученням, синтаксичним зворотом) є вторинним способом її вираження. Такі пропозиції функціонують у „згорнутому” вигляді як засіб додаткової характеристики якоїсь дії чи певного стану, завдяки вказівці на іншу динамічну ознаку” [2, 158]. Семантичним стрижнем нереченських пропозицій виступає вторинний предикат, зокрема, девербатив як семантичний корелят дієслова, адже виникає він внаслідок трансформації дієслівної пропозиції (Н.Д. Арутюнова, А.Ф. Прияткіна, М.А. Корміліцина та ін.). Таким чином, прості поліпропозитивні речення є поліпредикативними.

Досліджуваний матеріал засвідчив, що предикатні синтаксеми – девербативи, займаючи формально-синтаксичну позицію підмета, присудка, прислівних і неприслівних поширювачів, виявляють різноманітні суміщені значення і характеризуються подвійним характером синтаксичного зв'язку. „Загальною ознакою співпредикативності, таким чином, є подвійність синтаксичного зв'язку і „латентний” характер вираження непрямой предикації. Вони утворюють сегмент речення, хоч і не виділений інтонаційно, що при відповідній актуалізації може бути розгорнений в окрему предикативну одиницю” [5, 228]. Так, наприклад, при девербативі вживається родовий відмінок іменника (займенника) або присвійний прикметник (займенник), що містить вказівку на потенційний суб'єкт (*човання старого бохтера, батькова образа, її схлипування*), становлячи сегмент з додатковою інформацією: *Почулося таке знайоме човання старого бохтера на дощаній підлозі* (16, I, 84) // *Почулося таке знайоме: старий бохтер човгає на дощаній підлозі; Батькова образа діткнула мене кривдою* (16, I, 59) // *Батько образився, і це діткнуло мене кривдою; Гаврило почув її схлипування* (16, I, 36) // *Гаврило почув, як вона схлипує*.

Саме трансформаційні процеси забезпечують згортання пропозицій, сприяють семантичній конденсації інформативного наповнення речення-висловлення. Зокрема, поліпропозитивні прості речення з номіналізованими та інфінітивними конструкціями (вони часто перебувають у синонімічних відношеннях) називають ситуації, пов'язані з психічною та інтелектуальною сферами людського життя, напр.: – *Я прийшов за порадою* (16, I, 82) // – *Я прийшов порадитись; У Забереж він прийхав на службу давно* (16, I, 87) // *У Забереж він прийхав служити давно*.

Вони дозволяють встановити логічні відношення між декількома подіями або між особами й подіями: причиново-наслідкові, залежності, взаємозв'язку, підрядності тощо. За нашими спостереженнями, номіналізація як спосіб відображення згорнутої пропозиції найчастіше

виявляється в детермінантній позиції (з суб'єктивним, об'єктивним чи обставинним значенням) окремих компонентів висловлення. Порівняймо: *Після поминок гості розійшлися* (16, I, 140) // *Після того, як завершилися поминки, гості розійшлися*.

Щодо стилістичної функції девербативів у художньому тексті, то вони „виявляють творчі потенції до варіативності синтаксичних одиниць” [4, 178] з огляду на комунікативні інтенції мовця та „інтелектуальної моделі події” (термін Т.Б. Ломтева). Зокрема, Іван Чендей у текстових масивах використовує синонімічні ряди віддієслівних іменників. Напр., з доміантою **думка**: *здогад, гадка, уява, відчуття, помисл*. Пор.: **думка** – те, що з'являється внаслідок міркування [СУМ, т.2, 435]. **Відчуття** – усвідомлення, розуміння чого-небудь [СУМ, т.1, 120]. **Здогад** – думка, припущення, що ґрунтується на ймовірності, можливості чого-небудь [СУМ, т.3, 544]. **Помисл** – думка, супроводжувана певним наміром, замислом [СУМ, т.7, 122]. **Гадка** – те саме, що думка, ідея, міркування, задум [СУМ, т.2, 11]. **Уява** – здатність образно створювати кого-, що-небудь у думках, свідомості [СУМ, т.10, 545]. Напр.: *Саме в цю мить до голови прийшла та єдина рятівна думка* (16, I, 71); *То була моя перша дитяча уява і мої перші радощі* (16, I, 65); *І самій Ганні Балабанці приємно було датися згадками в ті ясні сонцем і дівочою молодістю ранки по неділях, по святах* (16, I, 127); *Серце – сама людина, з світлим помислами, з трепетними чуттями, з добром і ласкою, ніжністю і благородством* (16, I, 129); *Нехитрі, звичайні життєві історії наворачались на згадку йому* (16, I, 23).

Якщо дієслово вважати репрезентацією „номінативного стандарту” (термін Т.В. Шмельової), то девербативи належать до „нестандартних репрезентацій” [4, 178]. Так, наприклад, за відсутності дієслівного „стандартного номінанта”, автор використовує аналітичну конструкцію з пропозитивним іменником, як-от: *В ущелині міжгір'я пролунав свист паровоза* (16, I, 42) // *засвистів*; – *Я хотів купити в дарунок моїй пані кулон* (16, I, 83) // *подарувати*. Таким чином, набір можливих пропозитивних дієслівних структур може розширюватися і доповнюватися за рахунок аналітичних дієслівно-іменних номінацій, які учені розглядають як кореферентні [5].

Разом з тим, особливістю мовостилію І.Чендея є пари синонімів – віддієслівних іменників, де наступний субстантив ніби підкреслює попередній, створюючи ефект градації, напр.: *В хатині сільського годинникаря було знайдено **полегшення** і **спокій** після важкого дня* (16, I, 81); *Його [Мортха] губи затремтіли і почали щось казати для свого **захисту** і **порятунку*** (16, I, 80).

Градація актуалізується, коли девербативи функціонують: 1) у сполучі з означеннями, як-от:

*Це і є, мабуть, те, що називається **сердечним болем, тугою, жалем, журбою, смутком, муками совісті**... Як хочете, так його називайте, а воно вас мучить невідступно...* (16, I, 65); 2) у сурядних рядах з розділовими, пояснювальними, протиставно-зіставними та ін. відношеннями: ***Чи втома, чи монотонне цокотіння** копит клонили батька на сон і **вперто приколисували*** (16, I, 47); ***Мортхо й Рифка впадали в розпач, ба навіть у роздратованість*** (16, I, 75); ***Сидить мати біля ліжка. А сидіння їй нема*** (16, I, 39).

За нашими спостереженнями, найчастіше девербативи трапляються в роздумах – одному з найважливіших типів монологічного викладу фактичного матеріалу. Саме в роздумі автор безпосереднім чином заявляє про свою позицію, минулий досвід. Для мовостилію І.Чендея характерними є розгорнутий роздум, т.зв. „ліричний відступ”. „Він завжди перевищує той обсяг логічних зв'язків та причинно-наслідкових відношень, що необхідний для осмислення та вияснення ситуації. /.../ Останній названий так не стільки в зв'язку з особливостями свого змісту, скільки у зв'язку з відвертістю самовиразу автора, що розкривається в роздумі” [7, 144]. Напр., читаємо в оповіданні „Трембіта”: ... *Чую луна трембіти, бо у ній **спів** Карпат і Верховини, бо в ньому **шепіт** замріяних смерек і **дума** велетів буків. Пташиний **переспів** у ньому зіллявся з **переливами** солов'я і **віщуванням** ворожки зозулі. Бо в ньому **гомін** залицальника полонинського вітру, **курликання** відлітаючих і прилітаючих журавлиних ключів, **гутірка** стурбованого звору і **туркіт** далекого грому.*

*Чую **спів** трембіти, бо в ньому безмежна ніжність душі моїх земляків-селян, бо він є **жагою** спраголого по красі серця. Бо в ньому **мелодія** віків.*

*В тій мелодії чую **радість** і **біль**, **біль** і **радість**.*

*Цілим трепетним еством своїм по веснах чую життєдайний **спів** трембіти...*

*І він є моєю **мрією**, моєю **думою**...* (16, I, 113).

І спосіб, і манера наведеного роздуму, його предмет, з одного боку, безперечно, характеризують ліричного героя, з іншого, „дають змогу авторові виразити дуже важливі думки, доповнити художнє зображення концептуальною інформацією, і таким чином читач одержує емне уявлення: подія змальовується і пояснюється, філософськи осмислюється” [7, 145]. У цьому аспекті девербативи, на нашу думку, є одним із способів інтелектуалізації мови письменника.

Отже, у процесі номінативної деривації „мовець здійснює вибір доміантів, якими він заповнює структуру висловлення, відповідно до своєї комунікативної компетенції, знань і здатності до творчості” [3, 179]. Комплексне вивчення різноаспектних питань, пов'язаних із девербативними іменниками, відкриває дослідникові широкі можливості для пізнання мовних зв'язків, що завуальовані при поверхневій відповідності мовної форми змісту.

Література

1. Булыгина Т.В. Особенности структурной организации языка как знаковой системы и методы ее исследования // Язык как знаковая система особого рода: Матер. науч. конф. – М., 1967.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка: Морфология. – 2-е изд. – М.: Высшая школа, 1986. – 311 с.
4. Гуйванюк Н.В. Номінативна деривація і кореферентність синтаксичних одиниць // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – Вип. 276-277: Слов'янська філологія. – Чернівці: Рута, 2006. – С. 174-179.
5. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
6. Загнітко А.П. Корелятивність первинних і вторинних функцій морфологічних форм // Семантика і функції граматичних структур: Сб. ст. – К.: НМКВО, 1991. – С. 101-110.
7. Загнітко Анатолій. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум. Науково-навчальний посібник. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 288 с.
8. Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 378 с.
9. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – 368 с.
10. Кабулова Л.Т. Функціонування віддіслівних іменників у газетно-публіцистичному стилі: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Київський ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 1996. – 16 с.
11. Карпалюк В.С. Семантико-синаксическая структура конструкций с предикатными актантами в украинском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1988. – 23 с.
12. Колібаба Л.М. Віддіслівні іменники дії: історія дослідження, семантико-граматичні параметри, словотвірна категоризація // Актуальні проблеми металінгвістики: Зб. наук. ст. – Черкаси: Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького, 2005. – С. 78-81.
13. Кубрякова Е.С. Когнитивный взгляд на природу частей речи // Словарь. Грамматика. Текст. – М.: Инст. рус. яз. им. В.В. Виноградова РАН, 1996. – С. 218-224.
14. Кубрякова Е.С. Части речи в ономазиологическом освещении. – М.: Наука, 1978. – 115 с.
15. Кушлик П. Комплексне визначення частиномовного статусу „перехідних” одиниць // Мовознавство. – 1997. – № 4-5. – С. 45-49.
16. Чендей І. Вибрані твори: В двох томах. – Оповідання. Птахи полишають гнізда (роман) . – К.: Дніпро, 1982. – Т.1. – 622 с.; Повісті. – К.: Дніпро, 1982. – Т.2: – 516 с.
17. Brinkmann H. Die Wortarten im Deutschen // Das Ringer um eine neue deutsche Grammatik. – Darmstadt, 1962.
18. Porsig W. Die Leistung der Abstrakta in der Sprache // Das Ringer um eine neue deutsche Grammatik. – Darmstadt, 1962.